

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TO'Y MAROSIMLAR LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Abdurahmonova Munisa Navzod qizi,
Toshkent Ijtimoiy Innovatsion Universiteti
Toshkent, O'zbekiston
Munisa678@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada to'y leksemasi bilan bog'liq madaniy o'zaro ta'sirlar va qarama-qarshiliklar tomonlariga ta'rif berilgan. O'zbek va ingliz to'y marosimlari va ritualari o'rganib chiqilib ularning ma'nosiga xam tohtalib o'tilgan, shuningdek, to'y so'zi bilan bog'liq ritual va ananlarni milliy va xalqaro ma'nolari keltirilgan va muhokama qilingan. To'y bilan bog'liq marosimlarning nomlari, to'y marosimi nomlarining paydo bo'lishi, to'y etnografiyasi, to'y bilan boq'liq urf-odat udumlarini onomosiologik tadqiqi, to'y leksemasini ma'no va etimologiyasi haqida tarixiy yozma manbalarda anchagina qiziqarli fikrlar mavjud. Muallif o'zbek nikoh to'yining barcha jarayonlariga: sovchilik, fотиha, bevosita nikoh to'yi urf-odatlariga va to'ydan keyin o'tkaziladigan udumlarga alohida e'tibor qaratadi.

Kalit so'zlar: to'y, madaniy ta'sirlar, ritual, an'analar, leksemalar, nikoh, marosim. To'y, lingvokulturologiya, oila, til, leksik vositalar, ota-ona.

To'y inson ijtimoiy hayotining muhim va ajralmas qismi bo'lib, qadimgi davrlarga borib taqaladi. Shuningdek, u butun dunyodagi turli madaniyatlarning muhim belgisidir. To'y marosim nomlarining lingvokulturologik tadqiqini amalga oshirish jamiyat tarixi va taraqqiyotini ifodalashga, ularning qadriyatlar tizimini qiyosiy jihatdan o'rganishga yordam beradi. Ma'lumki, hozirgi kunda globallashuv jarayoni madaniyatlararo munosabatlarga o'z ta'sirni ko'rsatmoqda. Ta'kidlash joizki, "Oila va nikoh to'yi yer yuzidagi barcha odamlar ishtirok etadigan ijtimoiy institutlardir." O'zbek tili izohli lug'atida esa to'y leksemasiga quyidagicha ta'rif beriladi:

1. Oilada bazm, o'yin-kulgi va ziyofat bilan o'tkaziladigan ko'pgina marosimlarning umumiy nomi. Nikoh to'yi.
2. Etn. Maslahat, kelishuvga binoan kuyov tomonidan qiz(kelin)nikiga yuboriladigan pul, sarpo, don-dun hamda shu munosabat bilan kuyov xonadonida bo'ladigan yig'in, ziyofat. Ertaga to'y, indinga nikoh.
3. Biror sabab tufayli bazm-ziyofat, o'yin-kulgi bilan o'tkaziladigan yig'in, tantana, bayram.

Hosil to'yi. Ingliz tilining "Oxford" izohli lug'atida esa to'y leksemasi quyidagicha izohlanadi: "wedding" – a marriage ceremony, and the meal or party that usually follows it. I dreamed of having a big wedding, with all my family and friends. I'm going to a wedding this weekend. Have you been invited to their wedding?; television coverage of the royal wedding, at a wedding; I met

her at my brother's wedding; wedding to somebody; Over 300 guests attended his wedding to his childhood sweetheart; a wedding ceremony/reception; She looked beautiful on her wedding day; a wedding present/gift; All her friends could hear wedding bells (= they thought she would soon get married). "To'y" – nikoh marosimi va odatda undan keyin bo'ladigan taom yoki ziyofat. Men butun oilam va do'stlarim bilan katta to'y qilishni orzu qilardim. Men shu dam olish kunlarida to'yga boraman. Sizni ularning to'ylariga taklif qilishganmi? Qirollik oila to'yini televideniyada yoritish; U bilan akamning to'yida tanishdim; kimningdir to'yi. Uning bolalikdagi sevgilisi bilan bo'lgan to'yiga 300 dan ortiq mehmonlar tashrif buyurishdi; to'y marosimi/ziyofat; U to'y kuni go'zal ko'rinardi; to'y sovg'asi; Uning barcha do'stlari to'y qo'ng'iroqlarini eshitishdi (ular yaqinda turmushga chiqadi, deb o'ylashdi).

Ko'rinadiki, o'zbek va ingliz tillarida to'y so'zining ma'nosi bir - biriga juda ham yaqin va keltirilgan misollarda nikoh marosimi, tantana va ziyofat ma'nosida qo'llaniladi. Biroq shuni aytish kerakki, o'zbek tilida to'y leksemasi bilan quyidagi so'zlar ishlatiladi: beshik, fотиha, xatna va ushbu so'zlar ingliz tilida uchramaydi.

O'zbek tilida to'y bilan bog'liq fe'l frazeologik birliklar o'zbek tilidagi badiiy asarlarda keng qo'llangan bo'lib, o'zbek tilidagi badiiy asarlarda ham muhim stilistik vazifani bajaradi. Muallif va qahramonlarning nutqi, chunki ular fe'llarning rangsiz takrorlanishidan qochish imkonini beradi. Og'zaki frazeologik birliklar oddiy fe'llarga nisbatan murakkabroq turdagi birliklardir. Xuddi shu semantikani yetkazgan holda, eng katta hollarda ular oddiy fe'llarda mavjud bo'lmagan xususiyatlarga ega, xususan, ular tavsifning aniqlanishi va ravshanligiga yordam beradi. Marosimlar va frazeologik birliklar tabiiy ravishda qadimiy tarixga ega, ammo asrlar davomida tarixiy va ijtimoiy vaziyatdan kelib chiqib, yangi frazeologik burilishlarni paydo qildi. Zamon mohiyatini hamda xalqning ma'naviy istak va intilishlarini aks ettirgan holda paydo bo'ldi va ular til lug'atiga yozma va asosan og'zaki shaklda kirib keldi. Ular to'y va boshqa marosim va xalq marosimlarida qo'llaniladi, ba'zan frazeologik birikmalarning ma'nosi haqida o'ylamasdan, balki bo'lajak voqeadagi zavq va quvonchni ifodalaydi. Masalan, avvalgi to'rtlik va maqollar asosan tarbiyaviy xususiyatga ega bo'lib, yangi turmush qurganlar hayotining axloqiy jihatlariga, agar to'y bo'lsa, fikr-mulohazalarining pokligiga, kuyov va uning ota-onasi yoki oilasiga hurmat-ehtirom ko'rsatishga qaratilgan edi. Masalan, keyingi to'rtliklarda biz to'y marosim holatlariga aynan shunday yondashuvni ko'ramiz. Ko'plab she'riy iboralar, maqollar, to'y marosimlarining turli lahzalariga bag'ishlangan so'zlar va to'rtliklar u yoki bu voqea sodir bo'lgan paytda o'qiladi va kuyulanadi. Ushbu to'rtliklar kelin uyidan chiqib ketgan va qarindoshlar unga kuyovning uyida baxt va quvonch tilagan paytga bag'ishlangan.

Maqolaning metodologik asosini jamiyatning doimiy taraqqiyotda ekanligini aks ettiruvchi falsafiy qarashlar, bilish nazariyasi haqidagi

tushunchalar tashkil etadi. Tadqiqot mavzusini yoritishda tasniflash, tavsiflash, zidlash, qiyoslash va sotsiolingvistik tahlil usullaridan foydalanildi. Masalan, biz sotsiolingvistik tahlil usuldan foydalanib o'zbek to'y marosimlaridan misol uchun, maxsus, juda ta'sirli marosimni ko'rib chiqishimiz mumkin, bu qiz kelinning ota-ona uyidan ketishi. Ketishdan oldin qiz otasining oldiga keltiriladi (u yo'qligida, qoida tariqasida, xayrixoh qo'llar osmonga ko'tarilgan, ayniqsa, an'anaviy yakuniy so'z "omin" leksemasi bilan talaffuz qilinadi. O'zbek tilidagi izohli lug'atida omin so'ziga quyidagicha ta'rif berilgan: Fotiha oxirida duo uchun ishlatiladigan so'z. Dasturxonga omin demoq. Undan so'ng qiz otasini quchoqlaydi (O'zbekistonning ba'zi viloyatlarida ikkala ota-onasi ham quchoqlashadi). Odatda, to'ydagi she'rlar va tilaklar/wedding wishes and congratulations quyidagicha bo'ladi: Bizning sevimli bolalarimiz! Bugun hayotingizdagi eng muhim kunlardan biri. Bugun sizning oilangizning tug'ilgan kuni. Siz hozir juda boysiz. Sizning boyligingiz esa mehribon qalbingizdadir. O'z xazinangizni ko'p yillar davomida saqlang, hislaringizni yo'qotmang. Bunda sizga o'zaro hurmat, muloyimlik va sabr-toqat yordam beradi. Baxtli va sevimli bo'ling. / Our beloved children! Today is one of the most important days in your life. Today is your family's birthday. You are very rich now. And your wealth is in your loving heart. Keep your treasure for many years, do not lose your senses. And mutual respect, politeness and patience will help you in this. Be happy and loved. Undan tashqari o'zbek to'ylarida ota- onaning omin qilgan leksik birliklari bilan ifodalanadi: Qo'sha qaringlar. Uvali- juvali bo'linglar. O'z-o'zlariningdan ko'payinglar" kabi duodagi tilaklar alohida ahamiyatga ega. To'y duosi leksemasi ingliz tilida uchramaydi.

O'zbek tilida nikoh to'yi bolalik, beg'ubor hayot va ota uyi bilan xayrlashish leksemalar bilan bog'liq. Ammo ingliz tilida bu kabi holatlar uchramaydi, sababi kelin uyiga xohlagan paytida boradi, kelin va kuyov alohida yashaydi. Shuningdek, ba'zi leksemalar masalan, nozik kelin/thin bride, kamtar kelin/modest bride, chaqqon kelin/handy bride yoki mard kuyov/brave groom kabilar kelin va kuyovning xarakteri yoki tashqi ko'rinishini ifodalaydi. Kamdan kam hollarda o'zbek qizlari o'zlarining yaqinlariga, qoida tariqasida, to'ydan oldin yashirinchu uchrashganlarga turmushga chiqadilar. Biroq, ba'zi qizlar va yigitlar yashirinchu uchrashishning minglab usullarini topadilar. An'anaga ko'ra, agar yigit qizni yoqtirsa, u darhol oilasiga unga uylanish niyati haqida xabar berishi kerak. Ingliz tilida esa kelin va kuyov o'zlariga turmush o'rtoq tanlash huquqiga ega ma'nosini bildiruvchi leksema mavjud: freedom of choice / tanlash erkinligi va o'zbek tilida ushbu leksema ko'proq kelin va kuyovni ota-onasi qaroriga bog'liq. O'zbek tilida turmushga chiqishdan oldin yigit bilan uchrashish qiz uchun uyat leksemasi bilan ifodalanadi. O'zbek to'y marosimlaridan oldin qo'shnilar tabriklashi mumkin: "To'yingiz bilan tabriklayman, singlim. Barcha gullar oyoqlaringda, singlim. Siz sevganingizga turmushga chiqaman dedingiz. Niyatingiz amalga oshdi, singlim sizni tabriklayman". Odatda taklifnomalardagi baytlar, gullar, qushlar, daraxtlar kelinning o'ziga xosligini, uning go'zalligini,

hayosini, ehtiyotkorligini va boshqalarni ifodalash uchun ramziy ma'no kasb etadi. Alohida shuni aytish kerakki, to'ydan oldin uy bezatilayotganda quyidagi so'zlar aytiladi: "Siz uyga baxt keltirasiz, Siz sevgilingiz uchun ruhiy do'st bo'lasiz. Kuyovga murojaat qilish uchun oiladagi she'rlar quyidagicha: Ey kuyov, kelingizga sadoqatli bo'ling, Bilingki, yoshlik abadiiy emas. Butun umr birga bo'linglar. Sevgilingizga abadiiy sadoqatli bo'ling"/ You will bring happiness to the house, You will be a spiritual friend for your lover. Poems to appeal to the groom: O groom, be faithful to your bride, Know that youth is not eternal. Be faithful to your lover forever. Odatda, qarindoshlar turmush qurayotgan yoshlarga uzoq umr ko'rishlarini va sevgilisi bilan baxtli turmush qurishlarini tilaydilar.

Ushbu misollarda mubolag'a mavjudligi aniq. Ma'lumki, mubolag'aning vazifasi ma'lum bir tasvirdagi ranglarni ataylab oshirib yuborish va qalinlashtirish orqali taassurotni kuchaytirishdan iborat. Notiq yaxshi niyat bilan qo'lida qadah ushlab, ajoyib qo'shiqlar, ya'ni maqto'vni ifodalovchi tantanali qo'shiqlar yoki nutqlarni ijro etadi. Kelin va kuyovga bag'ishlangan matnlarda kundalik hayotni, bir-birlari bilan, har ikki tomonning qarindoshlari bilan munosabatlarni tashkil qilish bo'yicha o'ziga xos ko'rsatmalar, maslahatlar, tavsiyalar mavjud. Masalan, "Kelinjonim, go'zalligingizdan olam munavvar bo'lsin, hayot yo'lida ishonch bilan qadam tashlang, Haqiqiy hayotga xush kelibsiz. Baxtli kuyov, xushxabarni qabul qiling. Kuyovga kelinini hurmat qilish va unga g'amxo'rlik qilish, keksalikka qadar yolg'iz unga bag'ishlanishi buyuriladi: "– Yuz yil yashang, aziz kuyov, sevganingiz kelingizga aylansin. Baxtli yulduzingiz porlasin. Hayotda sizga omad keltirsin. To'yingiz shirin bo'lsin. To'ng'ichi o'g'il bo'lsin./ Lovely bride, may the fragrance of your beauty be fragrant, On your wedding night, my soul will shrink, step confidently on the path of life, Then the real life begins. Happy bridegroom, accept the good news. Beauty, now it will be more beautiful with you. The groom is commanded to respect and care for his bride, to devote himself to her alone until old age – Live a hundred years, dear groom, May your beloved become your bride. May your lucky star shine. And good luck to you in life. May your wedding be sweet. Let the son be the firstborn. Ingiz to'y tabriklari ham juda keng tarqalgan masalan, "May the love and happiness you feel today shine through the years." "Wishing you joy, love, and happiness on your wedding day as you begin your new life together." Bugun his qilayotgan sevgi va baxt yillar davomida porlasin". "Birgalikda yangi hayotingizni boshlagan to'y kunida sizga quvonch, sevgi va baxt tilayman. O'zbek va ingliz tillaridagi to'y tilaklarida o'xshash tendensiyalar namoyon bo'ladi, kelin va kuyovga baxt, sevgi tilaklari prevalentligi aniqlandi. Xalqda to'y bilan bog'liq urf-odatlariga yetarli darajada e'tibor berilmasdan, ularning eskilik sarqiti deya baholanishi bu muammoga doir ilmiy tadqiqotlar doirasini ham cheklab qo'ygan. Bu boradagi ilk tadqiqot ishlarini A.Jo'raboyev va Z.Husainovalar amalga oshirdilar.

Tajriba natijasi shuni ko'rsatadiki, zamonaviy idrokda to'y nafaqat sevgi,

quvonch, baxt bilan, balki kamroq ijobiy, ba'zan esa salbiy his- tuyg'ular bilan ham bog'liq. O'zbek folklorshunoslari G'ozim Olim Yunusov va Hodi Zaripov hamda mashhur rus etnografi L.P.Potapov tomonidan o'zbek xalqining madaniyati, etnografiyasi va folklorini o'rganish borasida maxsus ekspeditsiya uyushtirilgan va mahalliy xalqning o'ziga xosligi jihatidan juda boy materiallar to'plaganlar.

Ingliz tilida so'zlashuvchi davlatlarda ikki bosqichdagi to'y marosimlarini o'tkazish odat tusiga kirgan: civil ceremonies – nikohni qayd etuvchi tashkilotda o'tkaziladigan marosimdir, white weddings – odatda cherkovda o'tkaziladigan marosim. Oq to'y deb atalishining sababi esa kelinning oppoq kiyimda bo'lishidir. Zamonaviy ingliz to'ylari ochiq havoda, park yoki bog'larda ham o'tkaziladi. Ingliz nikoh to'ylari an'anasidan bittasi bu kelin cherkovga kirganda, unga bug'doy sepiladi. Shunga o'xshash to'y an'analari ko'plab xalqlarda o'tkazilgan bo'lib, hozirgi kungacha saqlanib kelmoqda. Shu kunlarda Angliyada ham, lekin yolg'iz emas, balki kuyov bilan birga yurganda, nikoh o'qilib, to'y tugayotganda amalga oshiriladi. Sochqi sochish odatida nafaqat bug'doy, balki rangli guruch, rangli konfetlar, atirgul barglari va boshqa narsalar bilan ham amalga oshiriladi. Asal oyida qadim zamonlardan to'yda yoshlar uchun asalli ichimlik pishirilgan. Yangi turmush qurganlarga asalli ichimlik tortilgan. "Asal oyi" realiyasining kelib chiqishi erkaklar bo'lajak xotinlarini o'g'irlab ketgan kunlarga borib taqaladi, deb ishoniladi. Keyin er-xotin kelinning ota-onasidan to'ygacha yashirinishga majbur bo'ladi. Yangi turmush qurganlar to'ydin keyin yana bir oy alohida yashashadi. Bu davrda ular asal sharobini ichishadi. Ingliz nikoh to'yida odatda Rolls Royce yoki retro avtomobillardan tashkil topgan to'y korteji cherkovga boradi va limuzinlar juda kam tanlanadi. Qurbongohga ketayotgan kelinning oldida (bugungi kunda kelinlar otasi yonida bo'lmagan holda, qurbongohga o'zlari borishni afzal ko'rishadi), gul gulbarglarini sochadi. To'y marosimidan so'ng darhol barcha mehmonlar bilan fotosessiya tashkil etiladi.

Hozirgi kunda, o'zbek va ingliz xalqida ritualga bo'lgan ehtiyoj saqlanib qolmoqda, chunki u, masalan, nikoh to'yi haqida gapirsak, ko'p juftliklar orzu qiladigan izchillik va madaniyat tuyg'usini ta'minlaydi. To'y marosimi oilaviy siyosat va madaniy oqibatlar haqida gapirish mumkin bo'lsa-da, madaniyatni kesib o'tadigan bir nechta marosimlar ham mavjud. Govardning (2006) tadqiqotida Brides, Inc. tadbirkorlar va turli sohalar Buyuk Britaniyada to'y madaniyati hukmronligini yaratishga yordam beradi va "hayotning eng muhim, samimiy daqiqalaridan birini" o'zgartirgan to'y marosimlar rivojlanishiga hissa qo'shadi.